

Філіппова Н. М.

кандидат філологічних наук, доцент, професор НУК, завідувача кафедрою прикладної лінгвістики, Гуманітарний факультет Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (Україна, Миколаїв),

nina.filippova@nuos.edu.ua

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЧИ ГЛОБАЛЬНІСТЬ: ПРОБЛЕМИ ВИБОРУ

В статті розглядаються актуальні для сучасної України проблеми міжкультурної комунікації. Автор представляє один з її аспектів, пов'язаний з поняттями мови, глобальної єдності, патріотизму, національної ідентичності.

Ключові слова: *глобальність, міжкультурна комунікація, національна ідентичність, патріотизм.*

Актуальність цієї роботи полягає у тому, що для сучасної багатонаціональної та багатокультурної України як суверенної держави виявилось дуже важливо формування у її громадян таких якостей, як національна ідентичність, патріотизм, національна єдність, сприйняття поняття «вітчизна», національний характер. Розуміння цих понять як проблем сьогодення ускладнюється тим, що, по-перше, всі політичні та економічні зміни відбуваються миттєво (з точки зору історичного процесу розвитку держави); по-друге, вони одночасно «вбудовані» як в національні, так і в глобальні умови; по-третє, вони відбуваються на двох мовних базах, тобто двох мовних менталітетах; по-перше, унікальність цього історичного періоду обумовлена ще і тим фактом, що, як це не дивно, розуміння національної ідентичності як для України, так і для Росії прийшло само у політичному, культурному, воєнному протистоянні між цими братерськими народами.

Тому мета даної публікації – показати різні шляхи, якими інші народи прийшли до своїх рішень.

Національна ідентичність – це одна з важливих характеристик особистості, яка означає єдність, цілісність індивіда у часі та просторі протистояння «чужому». Виділяють різні види ідентичності: етнічну, гендерну, соціокультурну, персональну, громадянську, навіть міжнаціональну. Виділяють також різні методологічні підходи до аналізу ідентичності.

Приклад 1. Розуміння національної ідентичності можна побачити на прикладі Канади. Досвід Канади багатьма спеціалістами визнається актуальним, оскільки Канада – це відносно молода країна, одна з багатонаціональних країн світу, яка намагається розробити свою самобутню культуру. Термін «нація» використовується до носіїв двох офіційних мов Канади: франкоканадійців та англоканадійців. Вони сформувалися на цій території, створили свою культуру, традиції, свята, літературу, драматургію, фольклор, музику, живопис, навіть свої мовні особливості, які об'єднані головним концептом ПІВНІЧНІСТЬ. Один з впливових політиків Бернар Ріу підкреслив, що «у Канади нема вибору, вона повинна зміцнювати свою національну ідентичність». Серед її основних характеристик (Canadian identity) виділяють наступні: 1) культурна різноманітність як основна національна риса суспільства (Multicultural Act) – збереження рідної мови та культурно-ментальної своєрідності; це країна етнічних національних меншин, які пов'язані загальнонаціональною ідеєю і які одночасно підкреслюють свою приналежність канадійській нації; 2) північність світосприйняття навколишнього світу, яке проголошується навіть у національному гімні, де Канада – це країна істинної півночі, сильної та вільної: особливе, міфологізоване відношення до сприйняття природного навколишнього світу; основна тема літературних творів – це взаємовідношення людини та світу природи, захист природи як відповідь на кризу духовної екології, опис природи як величезної нескореної стихії, культ національних парків; 3) намагання доказати свою національну самобутність, а не різновид американської культури [1]. Тобто, самоідентифікація – це основна ідея державної політики Канади (прийняття спеціальних законів, захищаючих національні мови та традиції, політика мультикультуралізму), це протиставлення європейської та американської традицій [2].

Формування нових національних ідентичностей в сучасному пострадянському просторі обумовлює перегляд багатьох базових соціальних понять. Без сумніву, одним з головних є поняття «патріотизм»: хто має право називати себе патріотом, як патріотизм співвідноситься до ідеї служіння суспільству або державній владі.

Приклад 2. Вперше у Британії на державному рівні обговорення проблем, пов'язаних з патріотизмом, розгорнулося у другій половині 18 століття. В цей історичний період завершується процес формування держави, формується національна самосвідомість, складається перший тлумачний словник англійської мови, затверджується єдиний національний гімн, з'являється національний герой Дж. Булл (Дж. Арбетнот). В цей час виникають дві точки зору щодо поняття «патріотизм».

Одна з них пов'язана з іменем Г. Сент-Джона, першого віконт Болінброка: «On the spirit of Patriotism», 1736, «The Idea of a Patriot King», 1738, «A National Religion», 1754. Картина ідеальної патріотичної держави складається з наступних чинників: 1) свобода базується на конституційних правах громадян; 2) служіння своїй країні – це моральний обов'язок; 3) король-патріот править вільними громадянами, які об'єднані загальними цінностями та інтересами; 4) єдність всіх громадян – це найвища цінність; 5) багатство та могутність нації – це багатство, могутність, честь і безпека і короля; б) релігія повинна бути загальнонаціональною.

Іншу точку зору представляє Г. Філдінг – він навіть заснував журнал «The True Patriot». Він вважав, що дійсний патріот відрізняється від недійсного тим, що не тільки проголошує свої ідеї, але і робить конкретні дії, хоча він зробить все, щоб не допустити повстання, що може погрожувати королівській сім'ї, а тобто нації. Патріот повинен боротися з пороками суспільства, дбати про стабільність і процвітання своєї країни, думати про суспільне благо, але не забувати про цінність і інтереси кожної окремої особистості.

Сьогодні британський патріотизм – це протиставлення офіційного, «гучного», який для британського менталітету видається удаваним, патріотизму реальному, і служіння своїй країні, збереження традицій як гаранта процвітання

та свободи, стримана гордість за свою країну, розуміти значення кожного окремого індивіда [3].

Зміни у ментальних моделях і суспільній свідомості, які часто призводять до непродуктивного контакту між представниками даного суспільства пов'язані також з розуміннями поняттям «вітчизна».

Приклад 3. Поняття «вітчизна» в англійській культурі.

Термін *fatherland* з'являється в англійській мові у XVII столітті, але до XVII століття активно не використовується: він з'являється тільки в словнику літературної англійської мови С. Джонсона у 1755 році. Україно- або російськомовним словам *вітчизна* / *отчизна* відповідають такі слова: *country* («the place of one's birth, native land»): в такому значенні це слово використовується з XIII століття; *land* – «a country, a region, district from other countries»; *nativity* – «a place of birth»; *fatherland* – «the land or country of one's ancestors, a native country, mother country»; *motherland* – «the land of one's mother or parents, fatherland» [4]. Порівняємо це із визначенням слова *отчизна* у словнику В. І. Даля (1880 р.) : «Это – родная земля, отчизна, где кто родился, вырос; корень, земля народа, к коему кто принадлежит; государство, в отношении к подданным своим» [5]. Звичайно, для середньовічної людини прив'язаність до того культурно-історичного ареалу, до якого вона належала не була характерна. Самоідентифікація була пов'язана з конкретною суспільною групою – «родом» (те, що в українській мові виділяється окремим словом *батьківщина*).

В сучасній англійській мові слова *fatherland* і *motherland* майже ніколи не використовуються англійцями у самій Великій Британії. Для вираження почуттів вистачає слова *country* («*Country, right or wrong, my*», «*My country*», «*Oh, England*», «*Britain*»). Любов до своєї країни для англійця – це стримане почуття. Для україномовного та російськомовного менталітету характерно співвідношення себе із своєю країною, постійне звертання до неї, вербальне вираження своїх почуттів.

Антропоцентризм світосприйняття передбачає, що особистість є одиницею свідомості як індивідуальної, так і етнічної. Мова кожної окремої людини

віддзеркалює особисте суб'єктивне розуміння світу і, одночасно, колективне, об'єктивне. Тому в глобальному світі важливим виявляється таке поняття, як **«міжкультурна компетентність»**.

Приклад 4. Створення єдиних ринків, єдиної валюти, стандартизація повсякденного життя – від однакових товарів до однакового побуту – призвело до появи терміна «глобальне село» (global village).

Розвиток засобів масової інформації та комунікації вважає філософ і культуролог М. Маклюен призвів до того, що «світ, обв'язаний електрикою, став не більше села». Він також передбачив, що глобалізація обов'язково призведе до культурної інтеграції, стане інструментом впливу на національні культури, він писав, що у майбутньому можна буде програмувати стабільність емоціонального клімату цілих культур так само, як програмується рівновага ринкових економік світу. Із глобалізацією пов'язана уніфікація у матеріальній сфері, у сферах цінностей, ідеалів, звичок [6].

Але як це дивно, ці тенденції до об'єднання культур, деперсоналізації викликали своєрідне національне обособлення, прояв культурних відмінностей.

Як приклад, наведемо використання вербальних стратегій ввічливого спілкування. Відомо, що ці стратегії набуваються носіями мови в результаті інкультурації як несвідомо на основі спостереження вербальної поведінки мовців і їх імітації, так і свідомо, в результаті процесу виховання. Більш складним формування цих стратегій виявляється для тих, хто вивчає іноземну мову поза відповідної лінгвокультури. Звичайно, іноземним студентам треба більше розуміти, як «побудована» ввічливість в іншій лінгвокультурі, тобто роль міжкультурної компетентності для них набагато вища ніж для носіїв мови: при акультурації зростає роль міжкультурної компетентності, яка базується на свідомому порівнянні не тільки комунікативно-поведінкових моделей, а і ціннісних установок рідної та нерідної лінгвокультур.

Один з основних лінгвокультурних принципів ввічливості в англomовному світі, зокрема, – це зниження імперативності, тобто нав'язування порад, відношення, точок зору співрозмовнику. В англійській мові активно використовуються непрямі мовленнєві акти замість прямих, використовуються

запитальні речення замість стверджувальних і імперативних при формулювання наказів, критичних зауважень, порад (requests, orders, criticism, inquiry, invitation, suggestion, advice, introduction, offer, asking permission). Ця стратегія виявляється ключовою для розуміння ввічливості в англомовних культурах, а тобто знайомство з неімпозитивністю як ціннісної орієнтацією та засобами її вербальної експлікації, повинно проходити одночасно з розвитком лінгвістичних компетенцій [7].

Отже, навіть такий короткий огляд дозволяє зробити важливий для всіх висновок: становлення національного характеру, формування національної ідентичності, розуміння поняття «*батьківщина*», сприйняття почуття патріотизму – це складні, довго часові процеси, а, головне, кожна нація переживає їх самотійно, індивідуально, а тому треба присвячувати цьому досить велику увагу у процесі виховання та навчання.

Література

1. Modern History Sourcebook. Henry St. Viscount Bolingbroke: On Patriotism. (The text has been modernized by Prof. Arkenberg). URL: <https://legacy.fordham.edu/halsall/mod/bolingbroke-patriotism.asp> (Accessed 20 November 2012) Title from Screen.
2. Johnson's Dictionary of the English Language. L., 1755.
3. Даль, В. И. Толковый словарь живого великого русского языка / В. И. Даль // Современное написание: В 4 т. – М., 2001. – Т. 2. – 1188 с.
4. Mc Luhan M. Understanding Media. The Extensions of Man. N. Y., 1964.
5. Ботвина, Н. Міжнародні культурні традиції: мова та етика ділової комунікації / Н. Ботвина. – К. : Арт Ек, 2002. – 208 с.

References

1. Modern History Sourcebook. Henry St. Viscount Bolingbroke: On Patriotism. (The text has been modernized by Prof. Arkenberg). URL: <https://legacy.fordham.edu/halsall/mod/bolingbroke-patriotism.asp> (Accessed 20 November 2012) Title from Screen.
2. Johnson's Dictionary of the English Language. L., 1755.

3. Dal' V.I. Tolkovyy slovar' zhivogo velikogo russkogo yazyka [Explanatory Dictionary of Live Great Russian Language]. Sovremennoe napisanie [Modern writing]. In 4 Vol. Moscow, Publ., 2001. Vol. 2. 1188 p.

4. Mc Luhan M. Understanding Media. The Extensions of Man. N. Y., 1964.

5. Botvyna N. Mizhnarodni kuljturni tradyciji: mova ta etyka dilovoji komunikaciji [International cultural traditions, language and ethics of business communication]. Kyiv, Art Ek Publ., 2002. 208 p.

Filippova N. M., Candidate of sciences (Philology), Associate Professor, Professor NUS, Head of the Department of Applied Linguistics, Humanitarian Faculty of National University of Shipbuilding after Admiral Makarov (Ukraine, Mykolaiv), nina.filippova@nuos.edu.ua

The paper deals with approaches to the development of the theory of intercultural communication process. The author presents the national language-based concepts of globality, unity, patriotism, national identity and tries to explain their validity for contemporary Ukraine.

Key-words: *globality, intercultural communication, national identity, patriotism. National identity or globality: the problem of choice.*

Филлипова Н. М., кандидат философских наук, доцент, профессор НУК, заведующая кафедрой прикладной лингвистики, Гуманитарный факультет Национального университета кораблестроения (Украина, Николаев), nina.filippova@nuos.edu.ua

Национальная идентичность или глобальность: проблемы выбора

В статье рассматриваются актуальные для Украины проблемы межкультурной коммуникации. Автор представляет один из ее аспектов, связанный с понятиями языка и глобальности, единства, патриотизма, национальной идентичности.

Ключевые слова: *глобальность, межкультурная коммуникация, национальная идентичность, патриотизм.*